

ficabo nomen meum sanctum illud magnum, quod pollutum est inter nationes, quod pollutistis in medio earum; & scient gentes, quia ego sum Dominus; jam intentus debet esse, qui legit, quemadmodum species excedatur, & adjungatur genus. Sequitur enim & dicit: *Et dum sanctificabor in vobis ante oculos eorum, & accipiam vos de gentibus, & congregabo vos ex omnibus terris, & inducam vos in terram vestram; & adspergam vos aqua munda, & mundabimini ab omnibus simulacris vestris, & mundabo vos: & dabo vobis cor novum, & Spiritum novum dabo in vos: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & Spiritum meum dabo in vos: & faciam ut in justitiis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & faciatis: & habitabitis in terra, quam dedi patribus vestris; & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum; & mundabo vos ex omnibus immunditiis vestris:* hoc de novo Testamento esse prophetatum, ad quod pertinet non solum una gens illa in reliquiis suis, de quibus alibi scriptum est: *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiae salvae fient;* verum etiam ceterae gentes, quae promissae sunt patribus eorum, qui etiam nostri sunt; non ambigit quisquis intuetur, & lavacrum regenerationis hic esse promissum, quod nunc videmus omnibus gentibus redditum: & illud quod ait Apostolus, cum novi Testamenti gratiam commendaret, ut in comparatione veteris emineret: *Epistola nostra vos estis, scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*

Isaia 10.
22.

2a Cor. 3.
2.

bus, hinc esse respicit & perspicit ductum, ubi iste propheta dicit: *Et dabo vobis cor novum, & Spiritum novum dabo in vos, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum.* Cor quippe carneum, unde ait Apostolus, *tabulis cordis carnalibus*, à corde lapideo voluit vita sentienti discerni, & per vitam sentientem significavit intelligentem. Sic fit Israel spiritalis, non unius gentis, sed omnium quae promissae sunt Patribus in eorum semine, quod est Christus.

49. Hic ergo Israel spiritalis ab illo Israele carnali, qui est unius gentis, novitate gratiae, non nobilitate patriae, & mente non gente distinguitur: sed altitudo prophetica dum de illo vel ad illum loquitur, latenter transit ad hunc; & cum jam de isto vel ad istum loquatur, adhuc de illo vel ad illum loqui videtur, non intellectum Scripturarum nobis quasi hostiliter invidens, sed exercens medicinaliter nostrum. Unde & illud quod ait: *Et inducam vos in terram vestram;* & paulò post, tamquam idipsum repetens: *Et habitabitis*, inquit, *in terra, quam dedi patribus vestris;* non carnaliter sicut carnalis Israel, sed spiritaliter sicut spiritalis debemus accipere. Ecclesia quippe sine macula & ruga ex omnibus gentibus congregata, a tunc in aeternum regnatura cum Christo, ipsa est terra beatorum, terra viventium; ipsa intelligenda est Patribus data, quando eis certa & incommutabili Dei voluntate promissa est: quoniam ipsa promissionis vel praedestinationis firmitate jam data est, quae danda suo tempore à patribus credita est: sicut de ipsa gratia quae sanctis datur, scribens ad Timotheum

Ezech. 11.
19. & 36.
26.

Ezech. 36.
24.

Ps. 26. 13.
Terra viventium.

2 Tim. 1. 9. theum Apostolus ait : *Non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante sæcula æterna, manifestata autem nunc per adventum Salvatoris nostri.* Datam dixit gratiam, quando nec erant adhuc quibus daretur; quoniam in dispositione ac prædestinatione Dei jam factum erat, quod suo tempore futurum erat, quod ipse dicit manifestatum. Quamvis hæc possint intelligi & de terra futuri sæculi, quando erit cælum novum & terra nova, in qua iniusti habitare non poterunt. Et ideò rectè dicitur piis, quòd ipsa sit terra eorum, quæ ulla ex parte non erit impiorum: quia & ipsa similiter data est, quando danda firmata est.

Apop. 21.
1.

CAPUT
XXV.
Regula
quinta Tichonii.

Luc. 9. 28.

Matt. 17.

1.

Marc. 9. 1.

Matt. 12.
40.

50. QUINTAM Tichonius regulam ponit, quam *De Temporibus* appellat: qua regula plerumque inveniri vel conjici possit latens in Scripturis sanctis quantitas temporum. Duobus autem modis vigere dicit hanc regulam, aut tropo synecdoche, aut legitimis numeris. Tropus synecdoche, aut à parte totum, aut à toto partem facit intelligi: sicut unus Evangelista post dies octo factum dicit, quòd alius post dies sex, quando in monte discipulis tantum tribus præsentibus facies Domini fulsit ut sol, & vestimenta ejus sicut nix. Utrumque enim verum esse non posset, quòd de numero dierum dictum est, nisi ille qui dixit, *post dies octo*, intelligatur partem novissimam diei, ex quo id Christus prædixit futurum, & partem primam diei quo id ostendit impletum, pro totis diebus duobus atque integris posuisse; is verò qui dixit, *post dies sex*, integros omnes & totos,

tos, sed solos medios computasse. Hoc modo locutionis, quo significatur à parte totum, etiam illa de resurrectione Christi solvitur quæstio. Pars enim novissima diei, quo passus est, nisi pro toto die accipiatur, id est, adjuncta etiam nocte præterita, & nox in cujus parte ultima resurrexit, nisi totus dies accipiatur, adjuncto, scilicet, die illucescente dominico, non possunt esse tres dies & tres noctes, quibus se in corde terræ prædixit futurum.

51. Legitimos autem numeros dicit, quos eminentius divina Scriptura commendat, sicut septenarium vel denarium, vel duodenarium, & quicumque alii sunt, quos legendo studiosi libenter agnoscunt. Plerumque enim hujusmodi numeri pro universo tempore ponuntur: sicut: *Septies in die laudabo te nihil est aliud quàm, semper laus ejus in ore meo.* Tantumdè valent & cum multiplicantur, sive per denarium, sicut septuaginta & septingenti; unde possunt & septuaginta anni Jeremiæ pro universo tempore spiritualiter accipi, quo est apud alienos Ecclesia: sive per seipsos, sicut decem per decem centum sunt; & duodecim per duodecim centum quadraginta quatuor; quo numero significatur universitas sanctorum in Apocalypsi. Unde apparet non solas temporum quæstiones istis numeris esse solvendas, sed latius patere significationes eorum, & in multa prosperare. Neque enim numerus iste in Apocalypsi ad tempora pertinet, sed ad homines.

52. SEXTAM regulam Tichonius *Recapitulationem* vocat, in obscuritate Scripturarum satis vigilanter inventam. Sic enim

Psal. 118.
164.
Ps. 33. 2.
Jer. 25.
11.

Apop. 7. 4.

CAPUT
XXXVI.
Regula
sexta Tichonii.

Gen. 2. 8.

dicuntur quædam quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrentur, cum ad priora, quæ prætermissa fuerant, latenter narratio revocetur; quod nisi ex hac regula intelligatur, erratur. Sicut in Genesi: *Et plantavit, inquit, Dominus Deus paradysum in Edem ad orientem, & posuit ibi hominem quem formavit; & produxit Deus adhuc de terra omne lignum speciosum, & bonum in escam; ita videtur dictum, tamquam id factum sit, posteaquam factum posuit Deus hominem in paradiso; cum breviter utroque commemorato, id est, quod plantavit Deus paradysum, & posuit ibi hominem, quem formavit, recapitulando redeat, & dicat quod prætermiserat, quommodo scilicet, paradysus fuerit plantatus, quia produxit Deus adhuc de terra omne lignum speciosum & bonum in escam. Denique secutus adjunxit: *Et lignum vitæ in medio paradysi, & lignum scientiæ boni & mali.* Deinde flumen, quo paradysus irrigaretur, divisum in quatuor principia fluviorum quatuor explicatur, quod totum pertinet ad institutionem paradysi. Quod ubi terminavit, repetivit illud quod jam dixerat, & re vera hoc sequebatur, atque ait: *Et sumpsit Dominus Deus hominem, quem finxit, & posuit eum in paradiso, &c.* Post ista enim facta ibi est positus homo, sicut nunc ordo ipse demonstrat: non post hominem ibi positum facta sunt ista, sicut prius dictum putari potest, nisi recapitulatio illic vigilanter intelligatur, qua reditur ad ea, quæ fuerant prætermissa.*

Gen. 10.
20.

53. Itemque in eodem libro, cum commemorarentur generationes filiorum Noe, dictum est: *Hi filii Cham in tribubus suis, se-*
cun-

cundum linguas suas in regionibus suis, & in gentibus suis. Enumeratis quoque filiis Sem, dicitur: *Hi filii Sem in tribubus suis, secundum linguas suas in regionibus suis, & in gentibus suis.* Et adnectitur de omnibus: *Hæ tribus filiorum Noe, secundum generationes eorum & secundum gentes eorum. Ab his dispersæ sunt insulæ gentium super terram post diluivium. Et erat omnis terra labium unum, & vox una omnibus.* Hoc itaque quod adjunctum est: *Et erat omnis terra labium unum, et vox una omnibus,* id est, una lingua omnium, ita dictum videtur tamquam eo jam tempore, quo dispersi fuerant super terram, etiam secundum insulas gentium, una fuerit omnibus lingua communis: quod proculdubio repugnat superioribus verbis, ubi dictum est: *In tribubus suis secundum linguas suas.* Neque enim dicerentur habuisse jam linguas suas singulæ tribus, quæ gentes singulas fecerant, quando erat omnibus una communis. Ac per hoc recapitulando adjunctum est: *Et erat omnis terra labium unum, & vox una omnibus;* latenter narratione redeunte, ut diceretur quommodo factum sit, ut ex una omnium lingua fuerint divisi per multas: & continuò de illa turris ædificatione narratur, ubi hæc eis iudicio divino ingesta est poena superbiæ; post quod factum dispersi sunt super terram secundum linguas suas.

54. Fit ista recapitulatio etiam obscurius: sicut in Evangelio Dominus dicit: *Die quæ exiit Loth à Sodomis, pluit ignem de celo,*

Gen. 11.
I.Lug. 17.
& 29.

I 3

a MSS. quatuor, in generationibus. Ceteri codices, in regionibus, juxta versionem LXX. ἐν τοῖς ἔθνεσιν

& perdidit omnes: secundum hæc erit dies filii hominis, quo revelabitur. Illa hora qui erit in tecto, & vasa ejus in domo, non descendat tollere illa; & qui in agro, similiter non revertatur retrò: meminert uxoris Loth. Numquid cum Dominus fuerit revelatus, tunc sunt ista servanda, ne quisque retrò respiciat, id est, vitam præteritam cui renuntiavit, inquirat: & non potius isto tempore, ut cum Dominus fuerit revelatus, retributionem pro eis, quæ quisque servavit vel contempsit, inveniat? Et tamen quia dictum est, *in illa hora*, tunc putantur ista servanda, cum fuerit Dominus revelatus, nisi ad intelligendam recapitulationem sensus legentis invigilet, adjuvante alia Scriptura, quæ ipsorum Apostolorum adhuc tempore clamavit: *Filii, novissima hora est*. Tempus ergo ipsum quo Evangelium prædicatur, quo usque Dominus reveletur, hora est, in qua oportet ista servari; quia & ipsa revelatio Domini ad eandem horam pertinet, quæ die iudicii terminabitur.

I. Jo. 2. 18.
Rom. 2. 5.
& 13. 11.

CAPUT.
XXVII.
Regula
septima
Tichonii.
Matt. 25.
41.
Eph. 1. 22.

§ 5. SEPTIMA Tichonii regula est, eademque postrema, *De Diabolo & ejus corpore*. Est enim & ipse caput impiorum, qui sunt ejus quodammodo corpus, ituri cum illo in supplicium ignis æterni: sicut Christus caput est Ecclesiæ, quod est corpus ejus, futurum cum illo in regno & gloria sempiterna. Sicut ergo in prima regula, quam vocat *de Domino & ejus corpore*, vigilandum est ut intelligatur, cum de una eademque persona Scriptura loquitur, quid conveniat capiti, quid corpori; sic & in ista novissima aliquando in diabolum dicitur, quod non in ipso, sed potius in ejus corpore possit agnosci, quod ha-

habet non solum in eis qui manifestissime foris sunt, sed in eis etiam, qui cum ad ipsum pertineant, tamen ad tempus miscentur Ecclesiæ, donec unusquisque de hac vita exeat, vel à frumento palea ventilabro ultimo separetur. Quod enim scriptum est apud Isaiam: *Quomodo cecidit de celo Lucifer manè oriens!* & cetera, quæ sub figura regis Babylonix de eadem persona, vel ad eandem personam dicta sunt in ipsa contextione sermonis, de diabolo utique intelliguntur: & tamen quod ibi dictum est: *Contritus est in terra, qui mittit ad omnes gentes*; non totum ipsi capiti congruit. Nam etsi mittit ad omnes gentes diabolus angelos suos, tamen in terra corpus ejus, non ipse, contritur, nisi quia ipse est in corpore suo, quod contritum fit ut pulvis, quem projicit ventus à facie terræ.

Luc. 3. 17.

Is. 14. 12.

Psal. 1. 4.

§ 6. Hæ autem omnes regulæ, excepta una, quæ vocatur *De Promissis & Lege*, aliud ex alio faciunt intelligi, quod est proprium tropicæ locutionis, quæ latius patet quam ut possit, ut mihi videtur, ab aliquo universa comprehendi. Nam ubicumque velut aliud dicitur ut aliud intelligatur, etsi nomen ipsius tropi in loquendi arte non invenitur, tropica locutio est. Quæ cum fit ubi fieri solet, sine labore sequitur intellectus: cum verò ubi non solet, laboratur ut intelligatur, ab aliis magis, ab aliis minus, sicut magis minusve dona Dei sunt in ingeniis hominum, vel adjutoria tribuuntur. Proinde sicut in verbis propriis, de quibus superius disputavimus, ubi res ut dicuntur intelligendæ sunt; sic in translatis quæ faciunt tropicas locutiones, ubi aliud ex alio intelligendum est, de quibus

bus huc usque quantum visum est, satis egimus, non solum admonendi sunt studiosi venerabilium litterarum, ut in Scripturis sanctis genera locutionum sciant, & quomodo apud eas aliquid dici soleat, vigilanter advertant, memoriterque retineant, verum etiam, quod est precipuum & maxime necessarium, orent ut intelligant. In eis quippe litteris, quarum studiosi sunt, legunt, quoniam, *Dominus dat sapientiam, & a facie ejus scientia & intellectus*; a quo & ipsum studium, si pietate præditum est, acceperunt. Sed hæc satis etiam de signis, quantum ad verba pertinet, dicta sint. Restat ut de proferendis eis quæ sentimus, sequenti volumine, quæ Dominus donaverit, disseramus.

Prov. 2. 6.

LIBER QUARTUS.

Hactenus de investigando Scripturæ sensu, nunc demum agitur de disserendo. Et quidem Rhetoricæ artis præcepta ad hujus libri institutum pertinere non vult Augustinus; sed tamen summa diligentia christiani Orationis partes persequitur; cui sacrarum litterarum Auctores & Doctores Ecclesiasticos dicendi sapientia, immò, & eloquentia longè præstantissimos imitandos proponit, ex eorum scriptis elocutionis exempla in vario dicendi genere subjiciens. Postremò ipsum Ecclesiasten hortatur, ut in primis orationi operam; & quod verbis docet alios, id omnino vita, & moribus præstet.

Prologus.
Qua de re

1. **HOC** Opus nostrum quod inscribitur de *Doctrina christiana*, in duo quædam fueram

ram prima distributione partitus. Nam post procemium, quo respondi eis, qui hoc fuerant reprehensuri, *Duæ sunt res*, inquam, *quibus nititur omnis tractatio Scripturarum, modus inveniendi quæ intelligenda sunt, & modus proferendi quæ intellecta sunt. De inveniendi prius, de proferendo postea disseremus.* Quia ergo de inveniendi multa jam diximus, & tria de hac una parte volumina absolvimus, Domino adjuvante, de proferendo pauca dicemus, ut si fieri poterit, uno libro cuncta claudamus, totumque hoc opus quatuor voluminibus terminetur.

agendum
in hoc li-
bro.

2. **PRIMO** itaque expectationem legentium, qui fortè me putant rhetorica daturum esse præcepta, quæ in scholis sæcularibus & didici, & docui, ista prælocutione cohibeo, atque ut à me non expectentur, admoneo: non quòd nihil habeant utilitatis, sed quòd si quid habent, seorsum discendum est, si cui fortassis bono viro etiam hæc vacat discere, non autem à me vel in hoc opere, vel in aliquo alio requirendum.

CAPUT I.
Rhetorica præcepta tradere non est hujus instituti.

3. **NAM** cum per artem rhetoricam & vera suadeantur, & falsa, quis audeat dicere, adversus mendacium in defensoribus suis inermem debere consistere veritatem; ut videlicet illi qui res falsas persuadere conantur, noverint auditorem vel benevolum, vel intentum, vel docilem procemio facere; isti autem non noverint? Illi falsa breviter, aperte, verisimiliter; & isti vera sic narrent, ut audire tædeat, intelligere non pateat, credere postremò non libeat? Illi fallacibus argumentis veritatem oppugnent, asserant falsitatem; isti nec vera defendere, nec falsa valeant refutare? Illi animos audientium in erro-

CAPUT II.
Rhetorica facultate christianaum doctorem uti convenit.